

Sven Hugosson

24 nov 2015

Har det varit krig i Åkersberga?

Ja, men långt innan det hette Åkersberga. När bygden befolkades och utvecklades längs vattenleden in till svearnas olika småkungadömen i det som idag heter Uppland var det säkert ofta strider mellan olika hövdingar. Det handlar om järnåldern före den riktiga Vikingatiden, ungefär 200 – 700 talet. Fornborgen vid Gottsunda fanns redan i början av den tiden. Det finns flera stora gravhögar över dessa hövdingar vid Vada kyrka, men inte just i Åkersberga. På den tiden var dagens Åkersberga mest ett vattenområde med öar. Den äldsta stormansgården nära oss låg troligen på en plats bredvid Österåkers kyrka, som på de allra äldsta kartorna heter "Aker" eller "Agaria". Här finns också ett stort gravfält från järnåldern, troligen var också Smedby en tidig gård från denna tid, den har ett stort gravfält vid Kanalen: Ekbacken.

Den tidens kungar hade inga stora riken. Det fanns kanske 5 – 6 "kungar" inom det som idag är Uppland? Varje kung hade sin "hird" som var de män som bodde på gårdarna i hans "rike" och som hade lovat att tjäna honom och att slåss för honom. Några hade hästar, de flesta stred till fots. De hade hjälm, sköld och lans, svärd eller långyx. Några hade båge och pilar. På den tiden stod havet 8 – 10 meter högre än idag.

Man brukar säga att Vikingatiden börjar på 800-talet. Flera hövdingar slöt sig samman för att kunna organisera handels- och krigståg långt borta. De små kungadömena växte samman till Sveariket under 900-talet. Sveakungen hade först sin "huvudstad" i Birka, sedan i Sigtuna. Hans vikingar seglade österut och erövrade land i nuvarande Finland och Ryssland. Några seglade åt andra hållet och var med i danskarnas erövringståg i England. Det finns många runstenar som berättar om detta, men endast en finns kvar inom Österåker, vid Munktorp, på en plats där den kunde ses av alla som seglade längs kusten.

Säkert fanns många män från Aker med ombord på skeppen, många kom aldrig hem igen. Några kanske blev livgarde åt kejsaren i Konstantinopel och kom hem med rikedomar. En mycket stor silverskatt hittades på 1700-talet vid Näs, med mynt från många länder. Kanske betalning för järn och pälsverk, kanske rövade pengar.

Sveakungen härskade över hela Uppland och stora områden omkring. Nu organiserades krigsmakten på olika sätt så att alla män måste ställa upp när kungen kallade. Riket indelades i "hundare" som skulle ställa upp med 100 man, ett av dessa var det mycket långa hundaret längs vattenleden, "Långhundra". Ett hundare kunde indelas i skeppslag, som var 25 man för att bemanna ett långskepp för strid. Ett av dessa var "Åkers skeppslag". Gårdarna inom ett skeppslag skulle bemanna och utrusta samt sköta om ett långskepp. Hamnen för dessa var troligen vid stranden av

Garnsviken, nedanför kyrkan (som inte fanns då, men kanske ett asatempel?).

Sveakungen Anund Jakob stred på 1020-talet med den danske kungen Knut den Store om makten över delar av sitt område. Knut var en mycket mäktig kung som också erövrade England. Anund Jakob hade sina vänner i öster, i Kiev där hans syster var gift med fursten. Det hjälpte inte, Anund förlorade ett stort slag som kanske utspelades i Långhundraleden och på Trälhavet, men Knut seglade hem igen och Svea Rike kunde växa vidare. En legend säger att gravhögen på golfbanan vid Hagby är över en norsk jarl som stupade i slaget. Men detta är bara en legend. På 1000-talet stod havets vatten 5-7 meter högre än idag.

Folket på andra sidan havet, där Estland ligger idag, hämnades för sveakungens härjningar med ett stort härjande anfall år 1187. Man seglade ända in till Sigtuna och brände "huvudstaden". Man härjade säkert i Aker också men det vet vi inte säkert.

På 1200-talet hade Sveariket blivit ett kungadöme och krigsmakten fick nu också riddare som stred till häst med lans och tunga svärd, vi fick en ny samhällsklass: adeln. Flera adelsgoods skapades under medeltiden i vårt område: Benhamra, Smedby, Järrö (som långt senare blev Margretelunds slott), Rydboholm, Tuna och senare Östanå. Den katolska kyrkan hade vuxit sig stark och biskoparna slogs också om makten och drev in kyrkans skatter. Biskopen i Uppsala hade en borg vid Tuna för att bevaka sjövägen in till Uppsala och för att samla in skatten från fiskare och bönder. Tuna borgruin (Biskopstuna) ligger nära Österskärsskolan. Biskopen hade sina egna soldater.

Det gamla systemet med hundare och skeppslag fanns kvar och när kungen drog i krig kallade han till "Ledung". Då bemannade skeppslagen sina skepp och seglade till en samlingshamn. Man tror att fältet mellan Margretelunds slott och landsvägen (som var en vik av Trälhavet på 1200-talet) kan ha varit en skyddadhamn för ledungsflottan. Havets vatten stod då 3-4 meter högre än idag. Vi vet att man förde krig i Estland och mot Novgorod vid denna tid. Säkert fanns det bondesoldater och riddare från vårt område med i dessa krig.

1300- och 1400-talen var oroliga tider i Norden, med många krig mellan Sverige (som riket heter från 1350), Norge och Danmark. Det är riktigare att säga att det var krig mellan stormannasläkter om landområden, makt och naturtillgångar. Den tidens kungar var alla ingifta i varandras familjer så att krigen blev släktfejder. Vi vet inte mycket om vad som då hände i vår del av Sverige. Det fanns sjörövare i Östersjön som kallades "Vitaliebröderna" och en legend säger att de hade en hamn och ett fäste i den havsvik som då gick in vid Skeppsdal, Taborg.

Sverige, Norge och Danmark var förenade i "Kalmarunionen" under 1400-talet men den fungerade inte, stormännen slogs ändå om makten. Ett stort slag stod på Brunkeberg (idag ungefär där Brunkebergstorg ligger) i Stockholm 1471 och då marscherade trupper genom våra trakter till slaget. Danska trupper härjade hos oss i

början av 1500-talet då man skulle erövra Stockholm. Smedby brändes.

De danska trupperna under sin kung, Kristian, kom sjövägen med en stor flotta, som seglade in genom Trälhavet och förbi Vaxholm (som inte fanns då). Kanske steg man i land här för att härja och bränna Smedby. När Kristian hade intagit Stockholm halshöggs han många motståndare (adelsmän och präster) på torget: Stockholms Blodbad.

Gustav Eriksson Vasa, som hade bott på Rydboholms Slott, kom för sent till kungens fest, släpptes inte in, och fick behålla sitt huvud. Hans far blev halshuggen. Gustav flydde till Dalarna, startade uppror mot Kristian och förde krig mot honom i flera år tills han kröntes till kung av Sverige 1523. Det kriget fördes i stora delar av Uppland och Västmanland, och gjorde säkert livet svårt också för invånarna i Åkers Socken, eftersom den tidens härar levde på det de kunde röva från bönderna.

Vår del av Sverige har nästan helt sluppit krig ända sedan den tiden. Men unga män härifrån har tagits ut till knektar och båtsmän för krig i andra länder ända fram till början av 1800-talet. Många bondefamiljer har förlorat sina söner på det sättet under flera hundra år. Efter de stora krigen mellan Sverige och Ryssland i början av 1700-talet hämnades Tsar Peter år 1719 genom att segla längs våra kuster och bränna städer och gårdar. Hans soldater fick inte döda vanliga människor, endast soldater i strid. De fick inte bränna kyrkor.

Tsar Peter försökte erövra Stockholm. Försvaret av alla områden norr om Stockholm leddes från ett högkvarter i Tuna Säteri. Det gick inte att segla igenom via Vaxholm, flottan gick då in södra vägen men kom inte längre än till Ålstäket, där man landsteg och kom i strid med svenska trupper i ett ganska stort slag. Ingen vann detta slag, men Tsar Peter gav upp. Han ville inte offra sin flotta och tusentals män på att slåss om Stockholm. Han fortsatte att härja längs kusten, och på hemvägen brände han ner Östanå Slott. Roslags-Kulla kyrka brändes inte. Wira Bruk lät han också vara. Sedan 1719 har vi inte haft några främmande soldater i krig i vår del av Sverige.

Under Första Världskriget 1914-1918 hade vi sjökrig i Östersjön på nära håll. Ryska ubåtar och tyska krigsfartyg slogs och sänktes i Ålands Hav. Svenska Flottan var till havs och bevakade svenskt vatten. Nu fanns också flyg, sjöflygplan spanade över havet. De baserades på olika platser i skärgården. På 1920-talet började man bygga fästningar för långskjutande kanoner på många platser runt Sveriges kuster. Från den tiden har vi Sjaröfortet vid Norra Ljusterö, som idag är ett försvarsmuseum.

Under andra världskriget 1939-1945 låg flera tusen män i beredskap på fästningar i skärgården, sjöflygplan med torpeder hade dolda baser i skärgårdsvikar och stora krigsfartyg låg förtöjda och maskerade vid några av våra klippiga öar i Saxarfjärden. Idag ser kriget annorlunda ut, och det finns fortfarande anläggningar och skyddssystem därute. Amfibiekåren i Berga (tidigare i Vaxholm) och Marint Hemvärn finns därute och övar.